

II

KAZIMIERAS GAIVENIS

LIETUVOS AUGALŲ GENČIŲ IR RŪŠIŲ PAVADINIMAI

1. Įvadinės pastabos

1.1. 1980 m. baigtas leisti apibendrinamasis šešiatomis veikalas „Lietuvos TSR flora“. Jame aprašyti visi Lietuvoje augantys ir galintys augti, bet dar neaptikti 129 šeimų augalai. Šio straipsnio nagrinėjimo objektas — 724 augalų genčių ir 2153 rūšių lietuviški pavadinimai, pateikti minėtame veikale. Tai — daugmaž sunorminta terminija, 1966—1972 m. svarstyta Botanikos žodyno komisijoje, vadovaujamoje prof. J. Dagio. Straipsnyje aptariami tik pagrindiniai augalų sistematikos terminai ir neliečiami prie kai kurių augalų rūšių aprašymų atskirai pateikti sinonimai.

„Lietuvos TSR floroje“ augalai klasifikuojami pagal A. Englerio filogenetinę klasifikacijos sistemą, laikantis augalų nomenklatūros kodeksų reikalavimų. Kiekviena šiame veikale aprašyta augalų rūšis turi lotynišką, lietuvišką ir rusišką pavadinimą. Kadangi kai kurios augalų gentys lietuviškai vadinamos 2—3 terminais, tai genčių pavadinimų „Lietuvos TSR floroje“ yra keliolika vienetų daugiau negu pačių genčių. Visi genčių pavadinimai yra vienažodžiai, išskyrus vienintelį frazeologinį terminą — *vandens lelja* (*Nymphaea*) III 344¹. Rūšių pavadinimai beveik visi dvižodžiai, išskyrus keliolika vienažodžių labai žinomų liaudinių pavadinimus, pvz.: *drebulė* (*Populus tremula*) III 22, *blindė* (*Salix caprea L.*) III 48, *agrastas* (*Ribes uva-crispa*) IV 49, *pupa* (*Vicia faba L.*) IV 499, *vaivoras* (*Vaccinium uliginosum*) V 119, *pipirmėtė* (*Mentha × piperita*) V 299 ir kt. Labai retais atvejais viena kita augalų rūšis pavadinta dviem lietuviškais pavadinimais, pvz.: *valgomasis*, *paprastasis lēšis* (*Lens culinaris*) IV 502, *paprastasis (séjamasis) pastarnokas* (*Pastinaca sativa*) V 89 ir pan. Patys mažiausiai „Lietuvos TSR floroje“ aprašomi sistematikos vienetai — formos, varietetai² bei hibridai — ir kai kurie tarpiniai vienetai (pvz., po-

¹ Romėniškas skaitmuo prie termino rodo „Lietuvos TSR floros“ tomą, o arabiškas — puslapį.

² „Lietuvos TSR floroje“ kai kurie varietetai pavadinti vienažodžiais ir dvižodžiais terminais (pvz.: *Brassica oleracea L. var. acephala DC.* — *lapinis kopūstas*, *Brassica napus var. oleifera DC.* — *rapsas*, *aliejinis griežtis* ir pan.), tačiau tokie pavadinimai sistematikos terminijai nepriimtini ir prieštarauja Botanikos žodyno komisijos nutarimui.

genčiai, porūšiai) lietuviškų pavadinimų dažniausiai neturi, todėl jie šiame straipsnyje ir neminimi.

1.2. Augalų rūsių ir genčių lietuviški pavadinimai šiame straipsnyje nagrinėjami sinchroniškai ir daugiausia terminologijos bei žodžių darybos aspektais. I lotyniškų terminų etimologiją bei darybą dėmesys kreipiamas tik tiek, kiek ji kartais padeda paaškinti lietuviškų atitikmenų darybą. Šio straipsnio tikslas — augalų genčių ir rūsių lietuviškos terminijos dabartinės padėties išryškinimas ir tolesnis jos tobulinimas.

2. Genčių pavadinimai

2.1. „Lietuvos TSR floroje“ augalų genčių pavadinimai pateikiami vienaskaitos vardininko linksniu. Šios grupės terminai gali būti dvejopi: tikrieji ir intralingvistiniai skoliniai (iš kitų kalbų arba iš mūsų tarmių bei literatūrinės kalbos) ir dariniai (sudurtiniai žodžiai, priesagų ir priešdėlių bei galūnių vediniai). Pirmuosius dar galima vadinti pirminiais terminais, c antruosius — antriniais.

Tarptautinių terminų augalų gentims pavadinti vartojama palyginti nedaug — apie 16,7 %. Dauguma jų yra perimti iš lotyniškos nomenklatūros ir morfonologiškai tik truputį aplietuvinti, pvz.: *cūga* (*Tsuga*) I 110, *taksodis* (*Taxodium*) I 166, *tuja* (*Thuja*) I 169, *rupija* (*Ruppia*) II 79, *kaldežija* (*Caldesia*) II 99, *elodėja* (*Elodea*) II 110, *zizanija* (*Zizania*) II 138, *kelerija* (*Koeleria*) II 212, *bekmanija* (*Beckmannia*) II 272, *tulpė* (*Tulipa*) II 532, *scylė* (*Scilla*) II 534, *jacintas* (*Hyacinthus*) II 536, *leukoja* (*Leucium*) II 550, *karija* (*Carya*) III 88, *kochija* (*Kochia*) III 247, *portulaka* (*Portulaca*) III 267, *erantis* (*Eranthis*) III 371, *adonis* (*Adonis*) III 442, *šizandra* (*Schizandra*) III 458, *lobiliarija* (*Lobularia*) III 542, *rapistras* (*Rapistrum*) III 561, *konringija* (*Conringia*) III 567, *hamamelis* (*Hamamelis*) IV 20, *tilėja* (*Tillaea*) IV 22, *bergenija* (*Bergenia*) IV 37, *egzochorda* (*Exochorda*) IV 63, *sorbarija* (*Sorbaria*) IV 65, *neilija* (*Neillia*) IV 69, *stefanandra* (*Stephanandra*) IV 69, *arunkas* (*Aruncus*) IV 92, *valdšteinija* (*Waldsteinia*) IV 156, *prinsepija* (*Prinsepia*) IV 325, *gledičija* (*Gleditsia*) IV 333, *kladrastis* (*Cladrastris*) IV 337, *termopsis* (*Thermopsis*) IV 339, *amorfa* (*Amorpha*) IV 357, *visterija* (*Wisteria*) IV 360, *sferofiza* (*Sphaerophysa*) IV 365, *ptelija* (*Ptelea*) IV 593, *ailantas* (*Ailanthus*) IV 594, *šeferdija* (*Shepherdia*) IV 687, *aktinidija* (*Actinidia*) IV 692, *klarkija* (*Clarkia*) IV 771, *godecija* (*Godetia*) IV 773, *astrancija* (*Astrantia*) V 33, *erika* (*Erika*) V 128, *forzitija* (*Forsythia*) V 159, *facelija* (*Phacelia*) V 237, *melisa* (*Melissa*) V 314, *monarda* (*Monarda*) V 366, *nikandra* (*Nicandra*) V 382, *skopolija* (*Scopolia*) V 386, *petunija* (*Petunia*) V 401, *nemezija* (*Nemesia*) V 423, *katalpa* (*Catalpa*) V 490, *veigelė* (*Weigela*) V 519, *koniza* (*Conyza*) VI 46, *rudbekija* (*Rudbeckia*) VI 69, *galinsoga* (*Galinsoga*) VI 80 ir kt. Tai daugiausia introdukuotų dekoratyvinių augalų genčių pava-

dinimai. Kai kurie šiuų augalų Lietuvoje plačiau paplito tik paskutiniaisiais dešimtmečiais.

Genčių lietuviškų pavadinimų būryje daug yra darybiškai neskaidomų, senų savų (baltiškų ir net indoeuropietiškų) ir skolintų pavadinimų, pvz.: *lēšis* (Lens) IV 501, *vikis* (Vicia) IV 470, *žirnis* (Pisum) IV 528, *dobilas* (Trifolium) IV 438, *klevas* (Acer) IV 606, *liepa* (Tilia) IV 653, *agurkas* (Cucumis) IV 740, *builis* (Anthriscus) V 42, *kmynas* (Carum) V 55, *krapas* (Anethum) V 72, *barštis* (Heracleum) V 90, *aguona* (Papaver) III 464, *krienas* (Armoracia) III 505, *kopūstas* (Brassica) III 550, *ridikas* (Raphanus) III 564, *agrastas* (Ribes) IV 43, *avietė* (Rubus) IV 100, *kriausė* (Pyrus) IV 229, *obelis* (Malus) IV 232, *erškėtis* (Rosa) IV 117, *slyva* (Prunus) IV 295, *morka* (Daucus) V 96, *viržis* (Calluna) V 129, *uosis* (Fraxinus) V 153, *brantas* (Cuscuta) V 228, *dašis* (Satureja) V 315, *notra* (Stachys) V 335 ir kt.

Apskritai pirminių genčių pavadinimų yra gerokai mažiau (apie 31%) negu įvairiai žodžių darybos būdais sukurtų pavadinimų.

2.2. Riba tarp pirminių ir antrinių augalų genčių pavadinimų nėra labai aiški. Genčių pavadinimų darybos nagrinėjimą ypač sunkina keli dalykai: 1) kai kurių augalų genčių pavadinimai yra perkelti iš kitų augalų pavadinimų sinonimikos, todėl tokijų darinių pagrindinis žodis kartais gali atspindėti ne to, o kito augalo skiriamąsias ypatybes. Pavyzdžiu, terminas *gaivenis* (Bupleúrum) V 50 yra priesagos *-enis* vedinys iš veiksmažodžio *gaivinti* (plg. dar šio str. 4 išnašą), bet kadangi anksčiau žodžiu *gaivenis* buvo vadinamas ne *Bupleurum*, bet *Spinacia* (*spinatų*) genties augalas, tai veiksmažodis *gaivinti* *Bupleurum* genties augalų pavadinimų motyvacijos paaiškinti jau nebegali; 2) kai kurie augalų genčių pavadinimai yra aiškūs dariniai, bet i augalų sistematikos terminiją jie yra atėję jau kaip skoliniai iš liaudies kalbos; kitaip tariant, terminologijoje jie jau nėra dariniai, pvz.: *ašarėlės* (Briza) II 218, *auskarėliai* (Dicentra) III 470, *klumpaitė* (Cypripedium) II 570, *kurpelė* (Aconitum) III 384, *katilėlis* (Campanula) VI 12, *saulutė* (Bellis) VI 36, *smaugikas* (Celastrus) IV 636, *lipikas* (Galium) V 190, *miegalė* (Succisa) V 536, *snaudalė* (Leontodon) VI 198 ir kt.; 3) kai kurių augalų genčių pavadinimų daryba neaiški: jie turi formalų darybinių požymių, tačiau greta jų jau nebeįmanoma rasti žodžių, iš kurių jie kaip vediniai būtų kilę (arba jei tokijų žodžių ir yra, tai visiškai nebesuprantama darinio motyvacija), pvz.: *prožiklė* (Neslia) III 584, *plauretis* (Gymnadenia) II 605, *slepišerė* (Isoëtes) I 80, *bereinis* (Chamaedaphne) V 115, *kimbara* (Cruciata) V 212, *šalpusnis* (Tussilago) VI 128, *švitriešis* (Ficaria) III 406, *liaudiga* (Chaiturus) V 333 ir kt. Pastarieji terminai daugiausia yra J. Pabrėžos, L. Ivinskio, P. Matulionio savoriški naujadarai.

2.3. Sudurtiniai genčių pavadinimai gausumu (apie 33% visų darinių) nusileidžia tik priesagų vediniams. Jų tarpe daugiausia yra senų liaudinių pavadinimų, naujadarų — nedaug. Sios rūšies genčių pavadinimai pirmiau-

sia skirstytini pagal tai, kurios kalbos dalys eina sudurtinio termino sandais.

2.3.1. Didelės dalių sudurtinių terminų, sudarytų iš dviejų daiktavar-
džių, antrasis sandas yra -medis arba -žolė, pvz.: *diemedis* (*Artemisia*) VI
115: *die(vas)*, *pupmedis* (*Laburnum*) IV 350: *pupa*, *riešutmedis* (*Juglans*)
III 77: *riešutas*, *šeivamedis* (*Sambucus*) V 525: *šeiva*, *šilkmedis* (*Morus*)
III 130: *šilkas*, *vynmedis* (*Vitis*) IV 645: *vynas*, *žirnmedis* (*Caragana*) IV
368: *žirnis*; *dantažolė* (*Dentaria*) III 515: *dantis*, *jonažolė* (*Hypericum*) IV
695: *Jonas*, *kardažolė* (*Onopordium*) VI 163: *kardas*, *karpažolė* (*Euphorbia*)
IV 580: *karpa*, *kraujažolė* (*Achillea*) VI 92: *kraujas*, *linažolė* (*Linaria*) V
423: *linai*, *maražolė* (*Tunica*) III 330: *maras*, *mėlžolė* (*Isatis*) III 526:
mėlis, *monažolė* (*Glyceria*) II 238: *monas*, *narytžolė* (*Triglochin*) II 89:
naryčia „tam tikra tešmenų liga“, *ožiažolė* (*Pimpinella*) V 56: *ožys*, *petra-
žolė* (*Petroselinum*) V 52: *Petas*, *pienažolė* (*Glaux*) V 139: *pienas*, *rakta-
žolė* (*Primula*) V 145: *raktas*, *sidabražolė* (*Potentilla*) IV 159: *sidabras*,
sukatžolė (*Leonurus*) V 331: *sukatos* „džiova, tuberkuliozė“, *šunažolė*
(*Dactylis*) II 221: *šuo*, *trindažolė* (*Comarum*) IV 157: *trindė* „tvinkinys“,
trūkažolė (*Cichorium*) VI 179: *trūkis* „toks susirgimas“, *zubražolė* (*Hie-
rochloë*) II 146: *zubras* „stumbras“ ir kt. Kai kurie šio tipo terminai, ma-
tyt, yra pusiau vertiniai, nes atskirai nevartojami pirmieji jų sandai, pvz.:
buksmedis (*Buxus*) IV 639, *ginkmedis* (*Ginkgo*) I 82, *kukmedis* (*Taxus*)
I 87, *maumedis* (*Larix*) I 128 ir kt.

Pasitaiko vienas kitas ir savitos ar neaiškios darybos terminas, pvz.:
saldymedis (*Glycyrrhiza*) IV 384. Pastarojo žodžio darybą K. Būga ir
P. Skardžius, remdamiesi žodžiu *saldybžolė*, aiškina taip: *saldymedis* <
<*saldybmedis*: *saldybė* ir *medis*. P. Skardžius prie to dar priduria, kad
„jeigu tik *saldybžolė* savo ruožtu pagal *saldybę* nėra perdirbta iš **saldyb-
žolės*“. Si abejonė turbūt pagrįsta, nes turime ir žodžius *saldymėsis*, *sal-
dyledis*. Be to, šalia būdvardžio *saldžiarūgštis* turime ir jo variantą *saldy-
rūgštis*. Visi šie pavyzdžiai rodo, kad žodžio *saldymedis* darybą galima
būtų aiškinti ir kiek kitaip, būtent: *saldym(as) + medis*.

Vartojama palyginti daug augalų genčių sudurtinių „daiktavardis+
daiktavardis“ tipo pavadinimų, kurių antrasis sandas yra kurio nors au-
galio pavadinimas, pvz.: *avinžirnis* (*Cicer*) IV 469: *avinas* ir *žirnis*, *blužnia-
papartis* (*Athyrium*) I 47: *blužnis* ir *papartis*, *bobramunis* (*Anthemis*) VI
84: *boba* ir *ramunė*, *jonpapartis* (*Struthiopteris*) I 30: *Jonas* ir *papartis*,
kalnarūtė (*Asplenium*) I 44: *kalnas* ir *rūta*, *kiškiagrikis* (*Luzula*) II 491:
kiškis ir *grikis*, *kiškiakopūstis* (*Oxalis*) IV 539: *kiškis* ir *kopūstas*, *liūnme-
dis* (*Bolboschoenus*) II 320: *liūnas* ir *meldas*, *ožiarūtis* (*Galega*) IV 358:
ožys ir *rūta*, *ožkarozė* (*Epilobium*) IV 755: *ožka* ir *rožė*, *peležirnis* (*Lathy-
rus*) IV 504: *pelė* ir *žirnis*, *perkūnropė* (*Sempervivum*) IV 23: *perkūnas* ir
ropė, *smiltlendrė* (*Ammophila*) II 180: *smiltis* ir *lendrė*, *šluotsmilgė* (*De-
schampsia*) II 190: *šluota* ir *smilga*, *šunobelė* (*Rhamnus*) IV 642: *šuo* ir
obelis, *šunramunis* (*Matricaria*) VI 100: *šuo* ir *ramunė*, *šunvyšnė* (*Atropa*)

V 385: *šuo ir vyšnia*, *zuiksalotė* (Mycelis) VI 249: *zuikis ir salota* ir pan. Tik vienas kitas tėra sudurtiniai augalų genties terminas, kurio pirmasis arba abu sandai būtų augalų pavadinimai, pvz.: *rugiaveidė* (Leymus) II 298: *rugys ir veidas* „*pavidalas*“, *viksvameldis* (Scirpus) II 314: *viksva* ir *meldas*.

Savitą grupę sudaro „daiktavardis+daiktavardis“ tipo sudurtiniai metoniminiai genčių pavadinimai, pvz.: *auksašaknė* (Hydrastis) III 360: *auksas* ir *šaknis*, *bitkréslė* (Tanacetum) VI 107: *bitė* ir *krėslas*, *briedgaure* (Nardus) II 274: *briedis* ir *gauras*, *driežielė* (Ophioglossum) I 20: *driežas* ir *lielis* „*liežuvis*“, *jūrasmiltė* (Honkenya) III 290: *jūra* ir *smiltis*, *katpédė* (Antennaria) VI 51: *katė* ir *pėda*, *ménuliaséklis* (Menispermum) III 450: *ménulis* ir *sékla*, *muskréslė* (Pulicaria) *musė* ir *krėslas*, *saulašarė* (Drosera) III 592: *saulė* ir *ašara*, *skiautalūpis* (Epipactis) II 584: *skiautė* ir *lūpa*, *šunlielė* (Cynoglossum) V 262: *šuo* ir *lielis* „*liežuvis*“, *varnakojė* (Coronopus) III 573: *varna* ir *koja*, *varnalėša* (Arctium) VI 146: *varna* ir *lėša(s)* „*lapas?*“, *vilkakojė* (Lycopus) V 303: *vilkas* ir *koja*, *žiognagė* (Geum) IV 149: *žiogas* ir *nagas* ir pan. Šios grupės terminai dažnai yra ne originalūs, o vertiniai iš klasikinių kalbų, pvz.: *driežielė* ← *Ophioglossum*, *ménuliaséklis* ← *Menispermum*, *šunlielė* ← *Cynoglossum* ir pan.

2.3.2. Dariniai iš būdvardžio ir daiktavardžio yra palyginti negausūs, pvz.: *baltagalvė* (Leucanthemum) VI 105: *balta* ir *galva*, *baltašaknė* (Polygonatum) II 543: *balta* ir *šaknis*, *ilgalūpė* (Corallorrhiza) II 578: *ilga* ir *lūpa*, *juodgrūdė* (Nigella) III 372: *juodas* ir *grūdas*, *kietagrūdis* (Lithospermum) V 240: *kietas* ir *grūdas*, *kietavarpe* (Cynosurus) II 223: *kieta* ir *varpa*, *plikšaknis* (Gymnocladus) IV 335: *plika* ir *šaka*, *sauskrimis* (Sarrothamnus) IV 356: *sausas* ir *krūmas*, *sausmedis* (Lonicera) V 514: *sausas* ir *medis*, *šaltalankis* (Hippophaë) IV 686: *šaltas* ir *lankas*³ „*karna*“, *žila-krūmis* (Elaeagnus) IV 688: *žilas* ir *krūmas* ir pan. Atvirkštinių darinių (iš daiktavardžio ir būdvardžio) tėra tik vienas — *gegužraibė* (Orchis) II 610: *gegužė* ir *raibas*.

2.3.3. Dariniai iš daiktavardžio ir veiksmažodžio maždaug tokio pat populiarumo kaip ir dariniai iš būdvardžio ir daiktavardžio, pvz.: *akišveitė* (Euphrasia) V 466: *akis* ir *šveisti*, *blakėžudė* (Cimicifuga) III 378: *blakė* ir *žudyti*, *gaurometis* (Chamaenerion) IV 766: *gaurai* ir *mesti*, *kraujalakė* (Sanguisorba) IV 146: *kraujas* ir *lakti*, *rasakila* (Alchemilla) IV 192: *rasa* ir *kilti*, *saulėgrąža* (Helianthus) VI 70: *saulė* ir *gręžti(s)*, *siendriekė* (Thlaspianthia) IV 733: *sienė* ir *driektis*, *uolaskélė* (Saxifraga) IV 38: *uola* ir *skelti*, *vaisgina* (Ajuga) V 280: *vaisius* ir *ginti*, *vilkžvelgė* (Nonnea) V 245: *vilkas* ir *žvelgti* ir pan. Šie dariniai taip pat dažnai yra ne originalūs, o vertiniai iš kitų kalbų, pvz.: *kraujalakė* ← *Sanguisorba*, *uolaskélė* ← *Saxifraga* ir pan.

Problemiškos darybos gali būti sudurtiniai terminai, turintys sandą *-sargas* arba *-sargė*: *kalnasargas* (Selinum) V 78, *krūmsargė* (Cucubalus)

³ Manome, kad šį terminą palaikė tarmišku ir be reikalo atstatė P. Matulionis.

III 325, *liūnsargė* (Scheuchzeria) II 91, *vandensargė* (Zannichellia) II 81, taip pat *vandenplūkis* (Hydrocharis) II 111, *vynvytis* (Parthenocissus) IV 650. Manytume, kad visų šių sudurtinių terminų antrieji sandai yra veiksmažodiniai.

Kitokie sudurtiniai dariniai — reti. Pavyzdžiui, dar yra keletas genčių pavadinimų, sudarytų iš skaitvardžio ir daiktavardžio: *dviguonė* (Listera) II 580; *dvi* ir *guonia* „galva“, *tridantė* (Sieglingia) II 209: *trys* ir *dantis*, *vienadienė* (Hemerocallis) II 509: *viena(s)* ir *dieną* ir pan.

2.4. Vedinių būryje priesaginių terminų daugiausia. Šio darybos būdo terminai gausumu toli pralenkia galūnių ir priešdėlių vedinius. Pavyzdžiui, vien tik priesagos su *-en-* vedinių yra daugiau negu galūnių ir priešdėlių vedinių kartu paėmus. Priesagos su *-en-* yra du variantai: 1) *-enė*: *dantė* (Circaeae) IV 774: *dantis*, *drėgmenė* (Sium) V 61: *drėgmė*, *dumblėnė* (Limosella) V 408: *dumblas*, *griovenė* (Hottonia) V 148: *griovys*, *gumbenė* (Phlomis) V 345: *gumbas*, *kalkenė* (Vaccaria) III 332: *kalkės*, *morkvenė* (Astrodaucus) V 46: *morkva*, *raistenė* (Hydrocotyle) V 29: *raistas*, *ravenė* (Leersia) II 140: *ravas* „*griovys*“, *rykštenė* (Solidago) VI 34: *rykštė*, *smilgenė* (Aira) II 188: *smilga*, *sultenė* (Valerianella) V 533: *sultys*, *unksmėnė* (Blechnum) I 45: *unksmė*, *vandenė* (Elatine) IV 730: *vanduo*, *žemenė* (Sagina) III 289: *žemė* ir 2) *-enis*: *akenis* (Ballota) V 334: *akis*, *dirvenis* (Ononis) IV 413: *dirva*, *garždenis* (Lotus) IV 393: *garždas*, *kaulenis* (Cotoneaster) IV 256: *kaulas*, *kirvenis* (Hedysarum) IV 407: *kirvis*, *laiškenis* (Mercurialis) IV 577: *laiškas*, *plukenis* (Najas) II 85: *plukė*, *pūslenis* (Physocarpus) IV 66: *pūslė*, *raženis* (Coronilla) IV 404: *ražas*, *rūtenis* (Corydalis) III 472: *rūta*, *saidrenis* (Pycreus) II 304: *saidras* „*viksva*“, *saulenis* (Helianthemum) IV 727: *saulė*, *skarenis* (Libanotis) V 66: *skara*, *šiaudenis* (Anthericum) II 506: *šiaudas*, *tujenis* (Thujopsis) I 168: *tuja*, *varpenis* (Botrychium) I 21: *varpa*, *vikvenis* (Blysmus) II 322: *viksva*, *vikšrenis* (Schoenus) II 336: *vikšris*, *žagrenis* (Rhus) IV 602: *žagrė* ir kt. Visi šie priesagos *-en-* vediniai yra iš daiktavardžių. Zymiai retesni vediniai iš būdvardžių (a) ir veiksmažodžių (b), pvz.: a) *laibenis* (Alyssum) III 538: *laibas*, *kartenė* (Cardamine) III 508: *kartus*, *margenis* (Coleus) V 288: *margas*, *skaistenis* (Pyrethrum) VI 111: *skaistus*, *vairenis* (Arabidopsis) III 516: *vairus* „*gražus*“, b) *gaivenis* (Bupleurum) V 50: *gaivinti*⁴, *klėstenė* (Scleranthus) III 295: *klésti* „*vešeti*, *gerai augti*“, *skendenis* (Utricularia) V 498: *skęsti*, *tryškenis* (Ecballium) IV 738: *trykštė* ir kt. Kai kurių šio galio žodžių daryba nepakankamai aiški, pvz.: *artvenis* (Sherardia) V 190, *bandenis* (Echinops) VI 177, *gebenė* (Hedera) V 22, *pastenis* (Malachium) III 279, *patvenis* (Swertia) V 179, *praujenė* (Callitriches) V 266. Vienų šių terminų pamatinio žodžio išvis nebeįmanoma rasti, o kitų — jų galima sieti su keliais žodžiais. Pavyzdžiui, žodį *gebenė* galima manyti

⁴ Šį terminą galima sieti taip pat su būdvardžiu *gaivus* „*gajus*, *stiprus*; *linksmas*, *žvitrus*“.

esant padarytą iš daiktavardžio *geba* „prožirnis“ (Genista) arba iš veiksmažodžio *gebti/gébti* „glébti, supti; vynioti“ ir pan.

Priesagos su *-ūn-*, *-ut-* ir *-uol-* bėveik vienodai produktyvios: su jomis sudaryta po keliolika augalų genčių pavadinimų: 1) *-ūnas*, *-ūné*: iš daiktavardžių: *balandūnė* (Atrplex) III 240: *balanda*, *česnakūnė* (Alliaria) III 524: *česnakas*, *dobilūnė* (Lespedeza) IV 412: *dobilas*, *gegūnė* (Dactylorhiza) VI 290: *gegė*, *girūnė* (Sanicula) V 31: *giria*, *gvaizdūnė* (Zinnia) VI 79: *gvaizdė* „Armeria“, *kraštūnė* (Littorella) V 512: *kraštas*, *kregždūnė* (Vincetoxicum) V 187: *kregždė*, *lendrūnas* (Calamagrostis) II 172: *lendrė*, *nendrūnė* (Scloochloa) II 237: *nendrė*, *pūkūnė* (Filago) VI 47: *pūkai*, *rožūnė* (Lavatera) IV 670: *rožė*, *vilnūnė* (Holcus) II 185: *vilna*, *žvaigždūnė* (Scabiosa) V 539: *žvaigždė*, iš būdvardžių: *dygūnė* (Torilis) V 45: *dygus*, *pui-kūnas* (Mimulus) V 407: *puikus*, *skudrūnas* (Pleurospermum) V 49: *skudrus* „gerai augantis, vešlus“, iš skaitvardžių: *šimtūnė* (Centunculus) V 143: *šimtas*; 2) *-utē*, *-utis*: iš daiktavardžių: *blužnutė* (Chrysosplenium) IV 41: *blužnis*, *dalgutis* (Erodium) IV 564: *dalgis*, *ezerutė* (Hydrilla) II 106: *ežeras*, *pakalnutė* (Convallaria) II 546: *pakalnė*, *vaistutis* (Arabis) III 518: *vaistas*, *vakarutė* (Hesperis) III 530: *vakaras*, iš būdvardžių: *dryžutis* (Typhoides) II 143: *dryžas*, iš veiksmažodžių: *barškutis* (Rhinanthus) V 478: *barškėti*, *varputis* (Agropyron) II 282: *varptyti* ir pan.; 3) *-uolė*: iš daiktavardžių: *avižuolė* (Arrhenatherum) II 204: *aviža*, *dirvuolė* (Agrimonia) IV 139: *dirva*, *lizduolė* (Neottia) II 582: *lizdas*, *smilguolė* (Apera) II 182: *smilga*, *snieguolė* (Galanthus) II 551: *sniegas*, *viksvuolė* (Cyperus) II 302: *viksва*, iš būdvardžių: *drēgnuolė* (Berula) V 63: *drēgnas*, *kartuolė* (Aristolochia) III 150; *kartus*, *mažuolė* (Aphanes) IV 224: *mažas*, *rusvuolė* (Cypripedium) II 570: *rusvas* ir kt. Neaiškesnės ir individualesnės daubybos terminų pasitaiko tik iš pirmosios grupės, pvz.: *peletrūnas* (Artemisia) VI 115, *dumplūnė* (Physalis) V 388. Pirmasis šių terminų turbūt yra bendrašaknis su terminu *pelynas* (Artemisia abisinthium), o antrojo nėra kaip susieti su žodžiu *dumplas* „dumblas“, nes augalas dekoratyvinis ir auginamas darželiuose, žiedai — balti, žalsvai geltoni arba violetiniai.

Kitų priesagų vedinių augalų gentims pavadinti vartojama labai nedaug. Pvz.:

-ainė, *-ainis*: *buožainė* (Knautia) V 535: *buožė*, *dyglainė* (Pyracantha) IV 261: *dyglys*, *kaštainis* (Castanea) III 113: *kaštanas*, *margainis* (Silybum) VI 162: *margas*;

-aitė: *miltinaitė* (Berteroa) III 536: *miltinas*, *smilgaitė* (Catabrosa) II 236: *smilga*;

-einis: *ežeinis* (Echium) V 241: *ežys*, *šatreinis* (Diplotaxis) III 547: *šatras* „virbas“, *žioveinis* (Antirrhinum) V 428: *žiovoti*;

-eivė: *plateivė* (Coeloglossum) II 600: *platus*;

-eklė: *džioveklė* (Orobanche) V 492: *džiovinti* (parazitujant), *geltekė* (Scorzonera) VI 191: *geltas*;

-ekšnis: ožekšnis (Euonymus) IV 631: ožys, šaltekšnis (Frangula) IV 644: šaltas;
 -elis: kardelis (Gladiolus) II 563: kardas, meldelis (Isolepis) II 334: meldas;
 -élis: pašiaušėlis (Alopecurus) II 156: pašiaušti, raudonélis (Origanum) V 305: raudonas;
 -ena: gaisrena (Coronaria) III 319: gaisra (Lychnis), plūdena (Lemma) II 462: plūdė (Potamogeton), rietena (Sicyos) IV 747: riestis, strugena (Myosurus) III 405: strugė (Brachypodium);
 -esas: krekesas (Globularia) V 489: krekéti;
 -iké: septyniké (Trientalis) V 138: septyni;
 -ylis: kartylis (Pioris) VI 201: kartus;
 -inas: ūksminas (Adoxa) V 528: ūksmė;
 -ynas: lazdynas (Corylus) III 106: lazda;
 -inė: šustinė (Luronium) II 100: šusti, žvagine (Capsella) III 585: žvageti;
 -ingė: kūlingė (Trichophorum) II 312: kūlis „akmuo“;
 -ininkas: šilininkas (Baldellia) II 101: šilas;
 -inys: šakinys (Melandrium) III 321: šaka, žiaudrinys (Lappula) V 261: žiaudrus „šiurkštus, kietas“;
 -inukė: smiltinukė (Minuartia) III 288: smiltis;
 -išius: dagišius (Xanthium) VI 76: dagys, drugišius (Oxytropis) IV 381: drugys;
 -ytė: bokštytė (Turritis) III 517: bokštas, gardūnytė (Anthoxanthum) II 144: gardūnas, meškytė (Symphoricarpos) V 520: meška, ratainytė (Gratiola) V 405: ratainis „paplokščias kukulis“, šerytė (Setaria) II 133: šerryt;
 -(i)ukas, -(i)ukė: réžiukas (Nasturtium) III 506: réžis, sidabriukė (Godyera) II 596: sidabras, smaliukė (Viscaria) III 306: smala;
 -yvė: ankstyvė (Erophila) III 546: ankstus;
 -lé: tuklé (Pinguicula) V 497: tukti;
 -okas: šilokas (Sedum) IV 27: šilas;
 -oké: linoké (Chaenorhinum) V 430: linas;
 -oklė, -oklis: putoklis (Saponaria) III 342: putoti, raudoklė (Lythrum) IV 751: raudas, vijoklis (Convolvulus) V 223: vijotis „vyniotis“, vynioklė (Calystegia) V 226: vyniotis, žemoklė (Moneses) V 108: žemas;
 -ökšlé: putokšlé (Polygala) IV 596: putoti;
 -otis: gyslotis (Plantago) V 504: gysla;
 -tukas: skéstukas (Odontites) V 476: skéstis;
 -ulis: godulis (Lycopsis) V 249: godus;
 -uoklė: garduoklė (Myrrhis) V 43: gardus, žibuoklė (Hepatica) III 392: žibeti;
 -uonė: plaumuonė (Nymphoides) V 181: plaumuo (Yucca); uodeguonė (Hippuris) IV 785: uodega;

-uotė: nariuotė (Polycnemum) III 218: *narys*, pirštuotė (Digitaria) II 128: *pirštas*;

-vė: žalvė (Puccinellia) II 244: *žalti*, *žalias*.

2.5. Galūnių vediniai augalų gentims pavadinti retokai vartojami, tačiau už priešdélių vedinius šios srities terminijoje vis dėlto yra populiarėni. Jie daromi iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių. Pvz.:

Galūnės -a vediniai: *anksta* (Draba) III 543: *ankstus*, *atvaisa* (Chaenomeles) IV 226: *atvaisyti*, *gaisra* (Lychnis) III 318: *gaisras* (pagal žiedų spalvą), *gaiva* (Lapsana) VI 251: *gaivus*, *užgina* (Orthilia) V 100: *užginti*;

Galūnės -as vediniai: *pataisas* (Lycopodium) I 70: *pataisyti*;

Galūnės -ė vediniai: *agurklė* (Borago) V 248: *agurklas* „agurkas“, *aklė* (Galeopsis) V 354: *aklas*, *blizgė* (Lunaria) III 533: *blizgēti*, *druskė* (Salsola) III 251: *druska*, *gelsvė* (Levisticum) V 83: *gelsvas*, *geltė* (Serratula) VI 165: *geltas*, *glindė* (Pedicularis) V 461: *glinda*, *maurė* (Spirodela) II 462: *mauras*, *melsvė* (Hosta) II 507: *melsvas*, *miglė* (Poa) II 224: *migla*, *pienė* (Sonchus) VI 203: *pienas*, *plautė* (Pulmonaria) V 242: *plaučiai*, *raganė* (Clematis) III 402: *ragana*, *raugė* (Agrostemma) III 304: *raugti*, *smiltė* (Arenaria) III 292: *smiltis*, *sprakšė* (Cystopteris) I 29: *sprakšeti*, *šilingė* (Lysimachia) V 135: *šilingas*, *taukė* (Symphytum) V 246: *taukai*, *tubė* (Verbascum) V 409: *tūbas*, *vanagė* (Hieracium) VI 209: *vanagas*, *visgė* (Trisetum) II 194: *visgėti*, *žiemė* (Vinca) V 183: *žiema*, *žilė* (Senecio) VI 135: *žilas*, *žiomenė* (Dracocephalum) V 325: *žiomenys*, *žliūgė* (Stellaria) III 272: *žliūgas*, *žvirgždė* (Acinos) V 317: *žvirgždas*;

Galūnės -is vediniai: *gailis* (Ledum) V 112: *gailus*, *gurgždis* (Chaerophyllum) V 36: *gurždėti*, *kietis* (Artemisia) VI 115: *kietas*, *šaukštis* (Senecio) VI 135: *šaukštis*, *šiurpis* (Sparganium) II 24: *šiurpti*, *vikšris* (Juncus) II 467: *vikšras*;

Galūnės -(i)us vediniai: *pentinius* (Delphinium) III 380: *pentinas*, *pūslius* (Colutea) IV 366: *pūslė*.

Keletas šios rūšies augalų genčių pavadinimų yra nepakankamai aiškios darybos, pvz.: *svidrė* (Lolium) II 277, *rieskė* (Holosteum) III 286, *kurklė* (Batrachium) III 409, *guostė* (Cnidium) V 73 ir kt. Vedinio *svidrė* pamatinis žodis turbūt yra veiksmažodis *svidruoti* „svyruoti“ arba daiktavardis *svidras* „šilkas“. Terminą *guostė* turbūt reikėtų sieti su žodžiu *guostas* „kuokštis, guotas“. Augalo pavadinimą *kurklė* greičiausiai reikėtų sieti su žodžiu *kurkliai* „kurkulai“. Tos pačios šaknies yra dar ir daugiau liaudinių augalų pavadinimų, pvz.: *kurkulės* „skleistenis“, *kurkuškos* „ajeras“ ir kt. Visi jie — vandens augalai.

2.6. Priešdélių vediniai yra tik keletas:

Priešdėlis *ant-*: *antbarzdė* (Epipogium) II 595: *barzda*;

Priešdėlis *be-*: *begalis* (Laserpitium) V 92: *galas*, *beragis* (Aceras) II 627: *ragas*;

P r i e š d ē l i s po-: *pocūgė* (Pseudotsuga) I 103: *cūga*, *poavižė* (Helictotrichon) II 201: *aviža*, *posmilgė* (Eragrostis) II 216: *smilga*, *posmiltė* (Spergularia) III 301: *smiltis*, *poraistė* (Naumburgia) V 137: *raistas*;

P r i e š d ē l i s pro-: *progailis* (Anagallis) V 140: *gailis*, *prožirnis* (Genista) IV 348: *žirnis*.

3. Rūšių pavadinimai

3.1. Lietuviški rūsių pavadinimai — dvižodžiai sudėtiniai terminai. Pagrindinis (antrasis) jų nurodo nurodo gentj, o šalutinis (pirmasis) — rūšį. Taigi rūsių lietuviškų pavadinimų bendroji struktūra skiriasi nuo lotyniškų ir rusiškų rūšinių terminų struktūros. Išimtimi laikytini tik lietuviški priedėliniai sudėtiniai terminai, kurių pažymynys reiškiamas daiktavardžiu, pvz.: *asiūklis ožkabarzdis* (Equisetum pratense) I 59, *pataisas šarkakojis* (Lycopodium clavatum) I 75, *aviža netikšė* (Avena strigosa) II 197, *viksva trainė* (Carex panicea) II 428, *aguona birulė* (Papaver rhoeas) III 466, *rūgtis gyvatžolė* (Polygonum bistorta) III 206, *beržas keružis* (Betula nana) III 102, *gluosnis virbis* (Salix pentandra) III 72, *viksva šerpetūnė* (Carex microglochin) II 416 ir pan. Tačiau, pateikiant tokius terminus „Lietuvos TSR floroje“, nėra reikiama nuoseklumo, nes randame ir vieną kitą kitokios struktūros šios rūšies terminą, pvz.: *vėjalandė šilagélė* (Pulsatilla patens) III 394 ir pan. Augalų sistematikos terminija nuo kitų mokslo sričių terminijos šiek tiek skiriasi griežtu taksonu vienodumu. Čia nėra reikšmingesnių (kategorinių) ir mažareikšmių (antraelių) sąvokų: tipologiskai visos sąvokos vienodos. Pavyzdžiui, terminai *aviža* (Avena) II 197 ir *poavižė* (Helictotrichon) II 201 pavadina nesubordinuotas sąvokas.

Kai kurioms gentims priklauso gana daug rūsių. Pavyzdžiui, balandos gentis turi 16 rūsių, gudobelės ir plūdės — 26, rasakilos — 24, vanagės — 34, viksvos — net 67. Šios rūšys išskiriama pagal keliolika ar net keliasdešimt skiriamųjų požymių. Rūšiniai pavadinimai gali sudaryti dar ir loginiu pagrindu klasifikuojamas augalų grupes, pvz.: *didžioji*, *vidutinioji*, *mažoji dantenė* (Ciraea lutetiana, intermedia, alpina) IV 775 ir pan.

3.2. Rūšiniai pavadinimai gali būti dviejų tipų: vieni nurodo augalo būdingą skiriamąjį požymį (a), kiti — rūšies santykius su kitomis rūšimis (b), pvz.: a) *čiobralapė smiltė* (Arenaria serpyllifolia) III 292, *vėdrynlapis šilininkas* (Baldellia ranunculoides) II 102, *uosialapis klevas* (Acer negundo) IV 619, *žirnialapis vikis* (Vicia pisiformis) IV 478, *slyvalapė gudobelė* (Crataegus prunifolia) IV 293, *alksnialapė medlieva* (Amelanchier alnifolia) IV 255, *beržalapė lanksva* (Spiraea betulifolia) IV 83, *putinalapis pūslenis* (Physocarpus opulifolius) IV 67, *gebenlapis sukuitis* (Ipomoea hederacea) V 223, *kmynalapis kalnasargis* (Selinum carvifolia) V 78, *melisalapė medumėlė* (Melittis melissophyllum) V 330 ir pan.; b) *paprastoji pipirnė* (Lepidium ruderale) III 572, *paprastasis réžukas* (Nasturtium officinale) III 506, *paprastoji barborytė* (Barbara vulgaris) III 497, *paprastasis rūtenis* (Corydalis solida) III 474, *paprastasis raugerškis* (Ber-

beris vulgaris) III 448, *paprastoji kurklė* (*Batrachium aquatile*) III 412, *paprastoji šilagélė* (*Pulsatilla vulgaris*) III 398, *paprastasis burbulis* (*Trollius europaeus*) III 370 ir pan.

Rūšių pavadinimai (pirmieji žodžių junginio démenys) pagal kilmę irgi yra dvejopi: gatavi terminologizuoti literatūrinės kalbos žodžiai (a) ir specialiai šiam reikalui sudaryti naujadarai (b); pvz.: a) *vaistinė ožragė* (*Trigonella foenum-graecum*) IV 422, *dirvinė čiužutė* (*Thlaspi arvense*) III 577, *mažasis rūgtis* (*Polygonum minus*) III 200, *didysis kežys* (*Spergula maxima*) III 298, *pelkinis védrynas* (*Ranunculus lingua*) III 416, *gelsvasis skenderis* (*Utricularia ochroleuca*) V 503, *pūkuotoji gudobelė* (*Crataegus pubescens*) IV 288; b) *žirniavaisis puskiparisis* (*Chamaecyparis pisifera*) I 180, *iečialapė kalpokė* (*Scutellaria hastifolia*) V 380, *skiautėtalapė obelis* (*Malus sieboldii*) IV 242, *kininė visterija* (*Wisteria sinensis*) IV 360, *popieržievis beržas* (*Betula papyrifera*) III 100, *šimtagrūdė balanda* (*Chenopodium botrys*) III 225 ir pan.

Rusiškos augalų sistematikos terminijos tyrinėtoja N. Zabinkova pastebi, kad šios srities nomenklatūroje palyginti daug (apie 20%) pažyminių, padarytų iš tikrinių vardų ir geografinių pavadinimų⁵. Lietuviškoje terminijoje šios rūšies pavadinimų taip pat nemažai — apie 15%. Augalo kilmės vietai nurodyti paprastai vartojamas būdvardinis rūšinis démuo (a), o rūšies atradėjui ar aprašytojui pavadinti kilmininkinis rūšinis démuo (b), pvz.: a) *kaukazinis kénis* (*Abies nordmanniana*) I 102, *japoninis maumedis* (*Larix leptolepis*) I 130, *austrinis šalavijas* (*Salvia austriaca*) V 374, *tibetinė neilija* (*Neillia thibetica*) IV 69, *prancūzinis erškétis* (*Rosa gallica*) IV 135, *mandžiūriné obelis* (*Malus mandshurica*) IV 241, *kanadinė gudobelė* (*Crataegus canadensis*) IV 283, *usūrinė slyva* (*Prunus usuriensis*) IV 303, *vokietinis prožirnis* (*Genista germanica*) IV 350, *mongolinė liepa* (*Tilia mongolica*) IV 660, *lietuvinė plūdė* (*Potamogeton lithuanicus*) II 74, *tianšaninė rūgštynė* (*Rumex tianschanicus*) III 168, *daurinis ménulia-séklis* (*Menispermum dahuricum*) III 450; b) *Vičo kénis* (*Abies veitchii*) I 94, *Engelmano eglé* (*Picea engelmannii*) I 118, *Muréjaus pušis* (*Pinus murrayana*) I 157, *Maršalo čiobrelis* (*Thymus marschallianus*) V 311, *Ruprechto lipikas* (*Galium ruprechtii*) V 204, *Henrio lanksva* (*Spiraea henryi*) IV 81, *Jundzilo erškétis* (*Rosa jundzillii*) IV 131, *Lindbergo rasakila* (*Alchemilla lindbergiana*) IV 209, *Makio iežva* (*Padus maackii*) IV 323, *Wolf-gango putokšlė* (*Polygala wolfgangiana*) IV 599, *Kranco sidabražolė* (*Potentilla crantzii*) IV 178, *Lobelio čemerys* (*Veratrum lobelianum*) II 502, *Biberšteino glažutė* (*Cerastium biebersteinii*) III 286, *Borbaso gvazdikas* (*Dianthus borbasii*) III 336, *Steveno védrynas* (*Ranunculus stevenii*) III 431 ir kt. Tačiau šie terminai iki galo vis dėlto nesuvienodinti, nes pasitai-ko pirmojo (a) tipo terminų su kitomis priesagomis (pvz.: *vaisenburgiškė*

⁵ Забинкова Н. Н. Термины и номенклатурные слова в ботанических словарях.— В кн.: Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Л., 1976, с. 94.

sidabražolė — *Potentilla leucopolitana* IV 171, *lietuviškoji naktižiedė* — *Silene lithuanica* III 311) ir antrojo (b) tipo būdvardinių terminų (pvz.: *robertinis snaputis* — *Geranium robertianum* IV 563, *rivininė našlaitė* — *Viola riviniana* IV 714) ir pan.

Rusiškoje ir lotyniškoje nomenklatūroje šis rūšinių terminų kūrimo tipas vis dėlto yra produktyvesnis, pvz.: *pievinė viksva* (*Carex buxbaumii*, rus. осока Буксбаума) II 410, *aštrioji viksva* (*Carex buekii*, rus. осока Буека) II 401, *melsvasis meldas* (*Schoenoplectus tabernaemontani*, rus. камыш Табернемонтана) II 318, *šerialapė smilga* (*Agrostis syreitschikovii*, rus. полевица Сырецкого) II 163, *siauralapis dumblialaiškis* (*Alisma gramineum*, rus. ластуха Лезели) II 98, *druskinis vikšris* (*Juncus gerardi*, rus. ситник Жерара) II 478, *darželinė tulpe* (*Tulipa gesneriana*, rus. тюльпан Геснера) II 534 ir pan.

3.3. Rūšinių pavadinimų sistema „Lietuvos TSR floroje“ ne tokia darni kaip genčių pavadinimų sistema. Šią sistemą dar galima tobulinti. Tikslinant rūšinius augalų sistematikos terminus, reikėtų atkreipti dėmesį į tokius „LTSR floroje“ pasitaikančius šios rūšies terminijos norminimo nevienodus ir nenuoseklumus:

1. Pasitaiko kalbiškai ydingų rūšinių terminų, pvz.: *krikštolinė* (= *krištolinė*) *pluoštagėlė* (*Mesembrianthemum crystallinum*) III 264, *karpuotas* (= *karpotasis*) *duonis* (*Eleocharis mamillata*) II 330, *uodeguotasis* (= *uodegotasis*) *burnotis* (*Amaranthus caudatus*) III 258, *dvišakinė* (= *dvišakė*) *naktižiedė* (*Silene dichotoma*) III 310 ir pan.

2. Tam pačiam rūšiniam skiriamajam požymiu išreikšti be reikalo var-tojami skirtingų tipų terminai, pvz.: *geltonžiedis lubinas* (*Lupinus luteus*) IV 344, bet *geltonasis narcizas* (*Narcissus pseudonarcissus*) II 554, *Lobellio čemerys* (*Veratrum lobelianum*) II 502, bet *robertinis snaputis* (*Geranium robertianum*) IV 563 ir pan.

3. Tos pačios genties rūšims pavadinti nereikėtų vartoti semantiškai ar-timų ir subordinacijos santykiais susijusių pažyminių, pvz.: *dirvoninis dobilas* (*Trifolium aureum*) IV 443 ir *ganyklinis dobilas* (*Trifolium campestre*) IV 444, *snapuotoji viksva* (*Carex rostrata*) II 452 ir *ilgasnapė viksva* (*Carex rhynchophysa*) II 450, *šiurkštutis asiūklis* (*Equisetum hie-male*) I 66 ir *šiurkščiadantis asiūklis* (*Equisetum trachyodon*) I 69 ir pan.

4. Reikėtų vengti vaizdingų ir sunkiai tapatinamų rūšinių pažyminių, pvz.: *rutulinė viksva* (*Carex globularis*) II 420, *juodadantė kulkšnė* (*Astragalus danicus*) IV 376, *menturinė plunksnalapė* (*Myriophyllum verticillatum*) IV 781 ir pan.

5. Neparankūs jokių skiriamujų požymių neatspindintys reti skoliniai, pvz.: *sareptinis bastutis* (*Brassica juncea*) III 551, *sitkinė eglė* (*Picea sit-chensis*) I 125, *ginalinis klevas* (*Acer ginnala*) IV 613, *nutkinis puskipari-sis* (*Chamaecyparis nutkaensis*) I 180, *kašubinis vikis* (*Vicia cassubica*) IV 482 ir pan.

Be to, tekste apibūdinant augalus, reikėtų vartoti lietuviškus, o ne lo-

tyniškus rūšių pavadinimus, pvz.: *Cornus mas* (=geltonžiedės sedulos) uogos valgomos V 16. *Pyrola media* (=vidutinioji kriaūlapė) yra atskira rūšis, o ne hibridas V 107. *Andromeda polifolia* (=siauralapė balžuva) randama ir tarpledyninių laikotarpių nuogulose V 113. Auga sausose smėlėtose vietose kartu su *Thymus serpyllum* (=paprastuoju čiobreliu), *Artemisia campestris* (=dirviniu kiečiu), *Corynephorus canescens* (=smiltyniniu šepetuku) IV 34 ir pan.

4. Išvados

4.1. Apžvelgus 724 genčių ir 2153 rūšių augalų, susistemintų ir aprašytų „Lietuvos TSR floros“ šešiatomyje, pavadinimus, matyti, kad genčių pavadinimų sistema terminologiskai yra darnesnė negu rūšių pavadinimų sistema.

Lietuviški genčių pavadinimai geriau atitinka augalų sistematikos tarpautinių kodeksų reikalavimus. Tarptautiniai terminai (apie 16,7% visų genčių pavadinimų) dažniausiai vartojami neseniai introdukuotiems augalamams pavadinti. Apie $\frac{1}{3}$ visų genčių pavadinimų — seni lietuviški (resp. baltiški) žodžiai, į sistematikos terminiją patekė iš mūsų literatūrinės kalbos ir tarmių.

4.2. Apie 69% lietuviškų genčių pavadinimų turi darybinių požymių. Kai kuriuos šių pavadinimų (apie 5—8% visų genčių pavadinimų) galima būtų skaidyti derivacinėmis morfemomis, bet mūsų kalboje jau nebeįmanoma aptikti žodžių, iš kurių jie kaip vediniai būtų kilę. Populiariausi genčių pavadinimai — priesagų vediniai. Produktyviausios naujadarų priesagos — *-enė*, *-ūnė*, *-uolė*. Su jomis sudaryta po keliai dešimt genčių pavadinimų. Neproduktivios priesagos *-eivė*, *-esas*, *-ylis*, *-ingė*, *-ininkas*, *-yvė*, *-okšlė*, *-otis*, *-ulis* ir kt. Su jomis sudaryta tik po vieną genties pavadinimą. Pagal populiarumą antroje vietoje — sudurtiniai genčių pavadinimai. Daugiausia jų yra sudaryta iš dviejų daiktavardžių. Tokių terminų antrieji sandai ypač dažnai yra *-medis* arba *-žolė* (daugiau kaip 30 pavadinimų). Dariniai iš būdvardžio ir daiktavardžio ir iš daiktavardžio ir veiksmažodžio yra maždaug vienodai produktyvūs. Iš galūnių vedinių produktyviausi galūnės *-ė* vediniai (25 genčių pavadinimai). Neproduktivūs galūnių *-as* ir *-(i)us* vediniai. Su jomis sudaryta tik po 1—2 genčių pavadinimus. Priešdėlių vediniai mažiausiai populiarūs (10 genčių pavadinimų). Siek tiek dažniau pasitaiko tik priešdėlio *po-* vedinių.

Būdingas augalų genčių darybos bruožas yra dar tas, kad visų rūšių vedinių pamatiniais žodžiais ir sudurtinių žodžių vienu iš sandų dažnai eina augalų pavadinimai.

4.3. „Lietuvos TSR floroje“ rūšių pavadinimų skalė plati: daugiausia rūšių turi viksvos gentis (67), mažiausiai (po 1 rūšį) — gana daug (keiliai dešimt) augalų. Rūšiniai pažyminiai yra kelių tipų: vieni nurodo skirtamajį augalo požymį, o kiti augalo rūšies santykius su kitomis rūšimis. Pirmojo tipo terminai produktyvesni.

4.4. Augalų sistematikos lietuvišką terminiją toliau tobulinant, reikia: 1) šalinti arba taisyti kalbiškai ydingus terminus; 2) suvienodinti tų pačių skiriamųjų požymių kalbinę raišką; 3) tos pačios genties rūšims padinti nevertoti semantiškai artimų ir subordinacijos santykiais susijusių pažyminių; 4) vengti vaizdingų ir sunkiai identifikuojamų rūšinių pažyminių ir kt.

РОДОВЫЕ И ВИДОВЫЕ НАЗВАНИЯ РАСТЕНИЙ ЛИТВЫ

Резюме

1. В 1980 г. завершен выпуск большого научного труда — шеститомника «Флора Литовской ССР» (1959—1980). В нем систематизировано и научно описано 724 рода и 2153 вида растений, произрастающих на территории Литвы. Все эти таксоны имеют литовские названия. Эта терминолексика обсуждалась на заседаниях Ботанической терминологической комиссии под председательством проф. И. Дагиса на протяжении нескольких лет (1966—1972). Краткому анализу и дальнейшему усовершенствованию данной системы терминолексики посвящается настоящая статья.

2. Более 50% всех названий родов растений составляют старые литовские (балтийские) слова, в систематику растений попавшие из литовского литературного языка и диалектов. 16,7% терминов этой группы — иностранные слова. Около 8% терминов — неологизмы, созданные за последние 2—3 десятилетия, напр.: *atvaisa* (*Chaenomelis*) «хеномелес», *avinžirnis* (*Cicer*) «нут», *dyglatinė* (*Pyracantha*) «пираканта», *dobilinė* (*Lespedeza*) «держи-корень» и др. Около 69% литовских названий родов растений имеют словообразовательные признаки. Самые популярные термины — суффиксальные образования. Продуктивные суффиксы *-epē*, *-ūnē*, *-uolē*. На втором месте по продуктивности — сложные термины. Среди этих названий сравнительно много терминов (около 30), в которых второй компонент — слово *medis* «дерево» или *žolē* «трава», напр.: *diemedis* (*Artemisia*), *pupmedis* (*Laburnum*), *riešutmedis* (*Juglans*), *šeivamedis* (*Sambucus*), *šunažolē* (*Dactylis*) и др. Из флексивных образований более популярны образования с окончанием *-ė* (25 названий), напр.: *druskė* (*Salsola*), *maurė* (*Spirodela*), *plautė* (*Pulmonaria*), *raugė* (*Agrostenia*), *smiltė* (*Arenaria*), *tuklė* (*Pinguicula*), *visgė* (*Trisetum*), *žliūgė* (*Stellaria*) и др. Совсем непопулярны в данной терминолексике — приставочные образования (10 названий).

3. Названия видов растений можно разделить на две группы: в одних атрибуты указывают на основные отличительные признаки растений, а в других — на связь и отношения видов с другими видами.

Атрибутивные компоненты видовых составных терминов чаще выражаются сложными прилагательными и прилагательными с суффиксом *-inis*. Особенностью терминолексики этой группы надо считать то, что для видовых терминов не используются нарицательные существительные в родительном падеже и страдательные причастия настоящего времени.

4. Система родовых названий растений более совершенна, чем система видовых названий. Усовершенствуя систему видовых названий растений, нужно: 1) устранить термины, не совсем правильные в словообразовательном отношении, напр.: *uodegotasis* (= *uodegotasis*) *burnotis* (*Amaranthus caudatus*), *dvišakinė* (= *dvišakė*) *našlaitė* (*Silene dichotoma*); 2) унифицировать языковое выражение отличительных признаков, напр.: *geltonžiedis lubinas* (*Lupinus luteus*), но *geltonasis narcizas* (*Narcissus pseudonarcissus*); 3) устраниТЬ слишком образные, труднопонятные и ложноориентирующие термины, напр.: *snapiuotoji viksva* (*Carex rostrata*) и *ilgasnapė viksva* (*Carex rhynchosphysa*) и т. д. Такие термины составляют 2—3% всех исследованных нами терминов.